

УДК 903.1.470.571. 190.94(477)

З.Б. Федунків

*керівник Науково-редакційного відділу
«Звід пам'яток історії та культури України.
Івано-Франківська область» (Україна)*

ЕВОЛЮЦІЯ ОБОРОННИХ УКРІПЛЕНЬ БАСТІОННИХ РЕГУЛЯРНИХ ЗАМКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті зроблено спробу розкрити еволюційні процеси удосконалення укріплень бастіонних регулярних замків Західної України 17 ст. на прикладі 14 оборонних об'єктів, що знаходились на території Речі Посполитої. Досліджується вплив західноєвропейських шкіл бастіонної фортифікації на планувально-просторові характеристики замків типу «palazzo in fortezzo».

Ключові слова: замки бастіонного типу, «palazzo in fortezzo», Західна Україна, бастіони, школи бастіонної фортифікації.

Стан проблеми. Одним з матеріальних свідчень історії регіону, як й історії всієї України, є бастіонні регулярні замки, які збереглись у різному фізичному стані. Такі об'єкти постійно привертають до себе увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників. Незважаючи на безумовну значущість цих пам'яток у політичній історії України, історії фортифікації частина з них й досі залишається маловивченою.

Актуальність. Архітектурні комплекси бастіонних регулярних замків Західної України 17 ст. являють собою багато в чому унікальні пам'ятки фортифікаційної архітектури і належать до числа тих об'єктів, які є важливою історико-культурною спадщиною України і потребують подальшого наукового вивчення для розроблення стратегії їх збереження та охорони.

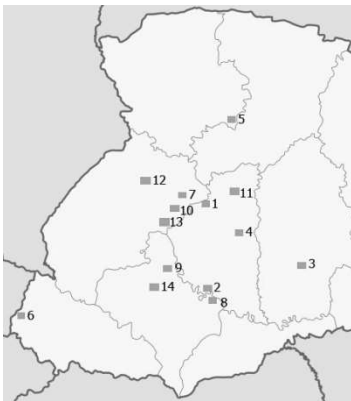
Особистий вклад автора. На прикладі чотирнадцяти бастіонних регулярних замків Західної України з прямокутною формою нарису фортифікацій у статті проаналізовано їх еволюційний процес вдосконалення і покращення відповідно до принципів новоіталійської, староголландської та новоголландської шкіл фортифікації.

У 17 ст. в різних містах Західної України споруджуються вже досить популярні на той час в Європі бастіонні регулярні замки – споруди у стилі бароко, які поєднують цивільну й мілітарну функції. В західноєвропейській фортифікації вони отримали італійську назву «palazzo in fortezzo» (палац у фортеці). Від традиційних вежо-стінових ці оборонні споруди відрізнялися тим, що на їхніх дворах зводили репрезентативні магнатські палаци, які не мали

жодних фортифікаційних елементів. До комплексів «palazzo in fortezzo» входили, закладені поруч парки і сади, облаштовані за найкращими європейськими зразками.

Бастіонні замки типу «palazzo in fortezzo» у 16-17 ст. споруджували в різних країнах Європи. Вони існували в Іспанії (Фуерте), Франції (Сент Мартін), Італії (Ліворно, Росса), Німеччині (Юліх), Білорусі (Несвіч, Мир), Литві (Біржай). Але найбільше їх побудовано на території Польщі (Кшепиці, Тикотин, Казимірово, Ченстохова, Великі Очі, Вислоустя та ін.) [11]. Із західної і центральної Польщі мода на регулярні бастіонні замки перекинулася на західноукраїнські землі, які також входили до складу Речі Посполитої.

За нашими попередніми підрахунками за результатами вивчення історичних, картографічних, топографічних, топонімічних й етнографічних джерел у восьми західноукраїнських областях існувало 46 регулярних замків протобастіонного і бастіонного типу, чотирикутних у плані. Серед них: у Болехові, Букачівцях, Верхній Липиці, Виспі, Завадці, Крилосі, Новому Мартинові, Студінці, Чернієві Івано-Франківської області; Завалові, Озерянах Тернопільської області; Звенигородці Львівської області; Рихті Хмельницької області. У спеціальному переліку ми зібрали дані про рік побудови, систему оборони, розташування на рельєфі, планувальну структуру, розміри цих оборонних споруд. На сьогодні у різному фізичному стані збереглося 14 таких замків (див. табл. 1) [1, с. 327, 357, 408, 457, 464, 491, 521, 523]. Розташування їх на території Західної України відображає іл. 1.

- Замки: 1. Залозецький, 2. Золотопотоцький, 3. Сутківецький, 4. Збаражський, 5. Олицький, 6. Ужгородський, 7. Підгорецький, 8. Чернелицький, 9. Маріямпільський, 10. Золочівський, 11. Вишнівецький, 12. Жовківський, 13. Станиславівський, 14. Поморянський

Іл. 1. Розташування бастіонних регулярних замків на території Західної України.

Для опрацювання зібраної інформації у даному дослідженні використовується синхронічний та діахронічний аналіз. Насамперед розглянемо **спільні ознаки**.

1. У **планувальних схемах** замків бастіонного типу на плані чотирикутника прослідковуються риси, характерні для регулярних твердинь вежо-стінової оборонної системи: геометрично-правильна форма плану, розташування фланкуючих укріплень на відстані, пов'язаній з дальністю

пострілу. Основою для модульної розбивки служив квадрат або наближений до нього прямокутник. Квадратний у плані абрис оборонного периметра вирізнявся простотою у розплануванні і потребував менше затрат порівняно із замками, запроєктованими на основі багатокутника. Часто твердині нового типу використовували для зміцнення замків вежо-стінової і бастейної системи оборони, оточуючи їх по всьому периметру. Лише кілька бастіонних оборонних споруд з'явилися фактично на новому місці.

2. Усі замки мали стійкі до потужного вогню нарізної артилерії ескарповані ззовні і з середини земляні **вали-куртини**, а в наріжниках – п'ятикутні у плані укріплення із земельним заповненням (повні бастіони).

Таблиця 1

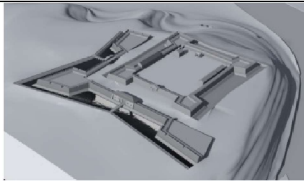
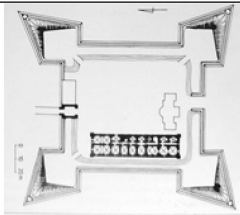
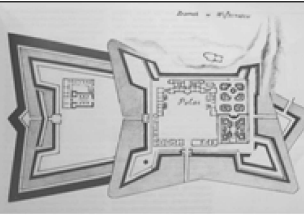
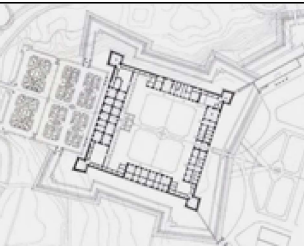
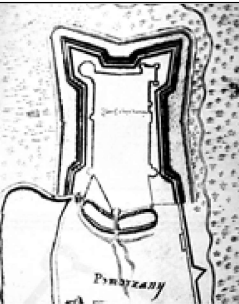
Регулярні замки бастіонного типу (чотирикутних у плані)
на території Західної України

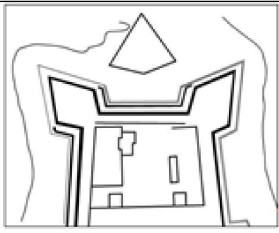
№	населений пункт; рік побудови; архітектор; система оборони; школа; розміри	опис (розташування, планувальна структура, укріплення)	план, реконструкція
1	2	3	4
1	смт. Залізці, Зборовський р-н Тернопільська обл.; 1641, 1659; архітектор невідомий; протобастіонна і вежо- стінова; розміри: прямокутника 67х50 м вежі - 13 х 12 м	На рівнинній заболоченій місцевості, з трьох сторін оточений р. Серет. Захищався системою дамб. Прямокутний у плані, з трьома наріжними п'ятикутними триярусними вежами, двоярусними казематами, підземними переходами до веж, з пряслами і куртинами.	 за М. Улянським
2	смт. Золотий Потік, Бучацький р-н, Тернопільська обл.; 1615; архітектор невідомий; протобастіонна і вежо- стінова; розміри: прямокутника 88х70 м, однієї з веж - 13 х 7 м	На пагорбі біля р. Золотий Потік. Квадратний у плані з чотирма наріжними п'ятикутними триярусними вежами, триярусною квадратною у плані надбрамною вежею. До прясел примикають палац і прибрамні корпуси.	 Обмірне креслення інституту Укрзахідпроектреста- врація
3	с. Сутківці, Ярмолинецький р-н Хмельницька обл.; 1623; архітектор невідомий; протобастіонна і вежо- стінова; розміри: прямокутника 60х66 м, вежі - 14х7 м, товщ. стін - 3м.	На місці кряжу над долиною р. Ушиці. Прямокутний у плані. Складався з чотирьох наріжних п'ятигранних кам'яних веж, які за планувальною структурою нагадують бастіони, і в'їзної вежі посередині прясла.	 за В. Вечерським

Продовження - Таблиця 1

1	2	3	4
4	м. Збараж, Львівська обл. 1620; арх. Генрік ван Пеен, Андре дель Аква; бастионна, староіталійська школа; розміри: прямокутника 95 x 95 м, бастионів - 15 x 8 м.	На схилі, у центрі міста Квадратний у плані, з чотирма наріжними вежами типу белюардів з казематами, в'їзною вежею, ровом, палацом, ескарпованими казематованими валами і господарськими спорудами вздовж них.	 <p>за Ю. Нельговським</p>
5	м. Олика, Ківерцівський р-н, Волинська обл. 1564, 1640; арх. Ян Франкенштейн; бастионна, новоіталійська школа; розміри: прямокутника 120 x 120, бастионів - 42 x 12 м	На рівнині у межиріччі річок Миловичка і Путилівка. Квадратний у плані з чотирма наріжними бастионами, мурованими периметральними корпусами, двома в'їзними воротами у протилежних куртинах.	 <p>за А. Савицьким і Ю. Нельговським</p>
6	м. Ужгород 1658, архітектор невідомий; бастионна, новоіталійська школа; розміри: прямокутника 141 x 82 м, найбільшого бастиону 29 x 12 м	На пагорбі вулканічного походження. Конфігурація плану наближена до неправильного п'ятикутника. Складається з чотирьох різного розміру ескарпованих андезитом бастионів з орільйонами, в'їзної вежі, трьохярусної цитаделі – конвенту з вежами на кутах. Оточений вирубаним у скелі сухим ровом.	 <p>за планом 1770</p>
7	с. Підгірці, Бродівський р-н, Львівська обл.; 1640; арх. Гійом де Боплан і Андре дель Аква; бастионна, староіталійська школа; розміри: прямокутника 52x60м бастионів 21 x 7 м	На схилі пагорба. Квадратний у плані з чотирма наріжними бастионами, ескарпованими камінням, з бруствером, із спостережними вежечками на кутах. На північній куртині і бастионах побудований палац, інші куртини казематовані. Плоский гребінь периметрального валу утворює тераси. Замок оточений сухим ровом з контрескарпом. Перед в'їздом – равелін.	 <p>за Ю. Нельговським і Д. Яблонським</p>
8.	с. Чернелиця, Городенківський р-н, Івано-Франківська обл.; 1659; архітектор невідомий; бастионна, староголландська школа; розміри: прямокутника 80 x 66м, бастионів 34 x 9 м	На мисі кряжу. Квадратний у плані. Складається з чотирьох бастионів і чотирьох куртин, двохярусної в'їзної вежі. Біля південної куртини знаходився палац. Був оточений земляним ровом.	 <p>план за Л. Поліщук, Х. Василів</p>

Продовження - Таблиця 1

1	2	3	4
9	с. Маріямпіль, Галицький р-н, Івано-Франківська обл.; 1638, 1692; архітектор невідомий; бастионна, староголландська школа; розміри: прямокутника 110 x 90 м, бастион - 45 x 10 м.	На високому мисі над Дністром. Два бастионних замка один у другому. Менший замок Белзецьких складався з чотирьох бастионів і в'їзної вежі. Більший (Яблонівських) – з ескарпованих двох півбастионів, бастиона, в'їзної брами з прилеглим палацовим корпусом.	 <p>реконструкція З. Федунківа, З. Стець</p>
10	м. Золочів, Львівська обл.; 1636; архітектор невідомий; бастионна, новоголландська школа; розміри: прямокутника 120 x 115 м, бастионів 52 x 19 м	На похилому рельєфі у центрі міста. Квадратний у плані з чотирма наріжними бастионами, з кавальєрами і сторожовими вежечками, чотирма куртинами, ескарпованими, як і бастиони, до половини висоти, в'їзною брамою і рavelіном, периметральним глибоким і широким ровом.	 <p>за Т. Поляком</p>
11	с. Вишнівець, Збаразький р-н, Тернопільська обл.; 1640; архітектор невідомий; бастионна, новоголландська школа; розміри: прямокутника-170 x 144, бастион - 52 x 21м.	На схилі пагорба. Прямокутний у плані. Утворений чотирма кутовими бастионами, підпорядкованими рельєфу, різного розміру. З трьох сторін оточений ровом. Дві в'їзні вежі на осі протилежних куртин. Захищались відповідно рavelіном і гонверком – укріпленням монастиря.	 <p>за планом сер. 18 ст.</p>
12	м. Жовква, Львівська обл.; 1640-і; арх. П. Щасливий (за М. Осінським); бастионна, староголландська школа; розміри: прямокутника 145 x 126 м, бастиона - 35 x 14м.	Регулярний, квадратний у плані, складається з двох бастионів і двох півбастионів, утворених валгангами. Спряжений однією куртиною з бастионними укріпленнями міста-фортеці по капітелі півбастионів. Бастионними укріпленнями обнесено вежостіновий замок (конвент з чотирма пунтоне)	 <p>за О. Оконченко</p>
13	с. Поморяни, Золочівський р-н, Львівська обл.; 1684; арх. Кароль Беное; бастионна, новоголландська школа;	На рівнині, у поймі р. Золота Липа. Регулярний, прямокутний у плані, навколо вежостінових конструкцій замку комбінованого типу (конвент-кастель с вежами і репрезентативним палацом). Складається з двох бастионів і двох півбастионів, утворених валгангами. Спряжений однією куртиною з бастионними укріпленнями міста-фортеці по капітелі півбастионів	 <p>за А. Кролем</p>

Продовження - Таблиця 1			
1	2	3	4
14	м. Станиславів (Івано-Франківськ); 1680-і; арх. Кароль Беное; бастионна, новоголландська школа; розмір - 140 x 105 м.	На рівнинній болотистій місцевості. Регулярний, наближений до прямокутника у плані. Обнесений двома бастионами і трьома куртинами, утвореними валгангами, які з'єднані з первісними укріпленнями міста-фортеці. Замковий двір був огорожений масивною стіною без веж.	 за картою 1792 р.

3. Усі бастионні замки оточував по периметру **рів** шириною сім-дванадцять метрів. Більшість ровів мали контрескарп. До в'їзної брами з напільної сторони через рів перекидався підвісний міст. Іноді куртина з в'їзною брамою захищалася рavelіном.

4. **В'їзні брами** влаштовували по центру однієї з куртин. Вони мали вигляд квадратної чи прямокутної у плані споруди, яка не виступала за межі зовнішньої лінії куртини і була лише на кілька метрів вищою. Майже у всіх замках в'їзні брами двоярусні. У першому ярусі влаштовувався проїзд, у другому – механізм підйомного мосту. У 18 ст. засипаються рови перед брамами, ліквідовуються механізми підйомних мостів, другий ярус отримує інше функціональне використання, фасади доповнюють кам'яні різьблені деталі репрезентативного характеру.

5. Через потребу спеціального теоретичного проектування, великі об'єми роботи під час спорудження, а, найголовніше, через потребу захисту, хоч нечисленними, але обізнаними з гарматною справою гарнізонами, бастионні твердині не стали популярними серед усієї знаті Речі Посполитої. Аналіз державних посад фундаторів будівництва регулярних замків (див. табл. 2) дозволяє говорити про те, що їх могли дозволити собі споруджувати лише найвищі посадовці Речі Посполитої: королі, воєводи, коронні або польні гетьмани, рідко – старости.

Відмінні риси замків бастионного типу пов'язані з фортифікаційними характеристиками, зокрема з просторовим укладом домінуючих оборонних укріплень: пунтоне, белюардів, бастионів.

На найнижчій сходинці еволюційної драбини західноукраїнських регулярних бастионних замків ми помістили Залозецький, Золотопотоцький і Сутківецький замки. Типологічно вони більше нагадували протобастионні оборонні споруди. Їх головні укріплення – ранні італійські п'ятикутні пустотілі башти-пунтоне з стінами с талусом. За просторовою структурою більше нагадували бастейі. Асиметричні у плані башти з бійницями чотирьох боїв замку у Залізцях, з усіх споруд належних до названого типу, найбільше нагадують

типові вежо-стінові укріплення [7, с. 122]. З бастионними оборонними спорудами ці замки об'єднують тільки в'їзні вежі й численні каземати. У Золотопотіцькому і Сутківецькому замках вже немає асиметрії фасів і фланків бастионів, як у Залозецькому. Ці замки були укріплені чотирма наріжними триярусними п'ятикутними баштами, які сильно виступали за межі прясел і триярусною, квадратною в плані надбрамною вежею. В плані башти хоча й нагадували бастиони, залишилися відносно малими й не заповнювалися землею.

Прогресивним кроком в еволюції регулярних замків Західної України стали подібні до попередніх за конструктивною будовою, але засипані землею башти з внутрішніми казематованими приміщеннями. Деякі джерела називають такі башти белюардами. Взірцем оборонної споруди з белюардами на західноукраїнських землях є Збаразький замок. Споруджено його за принципами староіталійської школи бастионної фортифікації [13, с. 371–380].

Таблиця 2

Фундатори, власники бастионних замків Західної України

	<i>Назва замку та місце розташування</i>	<i>Рік побуд.</i>	<i>Власник-ініціатор побудови та його посада</i>
1	Залозецький (Зборівський р-н Тернопільська обл.)	1641, 1659	Костянтин Вишневецький (1654-1641), воєвода руський, Дмитро Вишневецький (1631-1682), воєвода белзький і гетьман великий коронний
2	Золотопотоцький (Бучацький р-н Тернопільська обл.)	1615	Стефан Потоцький (1568-1631), воєвода брацлавський
3	Сутківецький (Ярмолинецький р-н Хмельницька обл.)	1623	Олександр Балабан (?-1637), вінницький, теребовлянський, рогатинський староста
4	Збаразький (Львівська обл.)	1620	Ярема Вишневецький (1621-1651), воєвода руський, батько короля Михайла та син Дмитро,
5	Олицький (Ківерцівський р-н Волинська обл.)	1564 1640	Альбрехт Станіслав Радзівіл (1595-1656), канцлер великий литовський
6	Ужгородський (Закарпатська обл.)	1598, 1653	Ян Другет, магнат, власник Ужгорода
7	Підгорецький Бродівський р-н Львівська обл.)	1640	Станіслав Конецпольський (1592-1646), воєвода сандомирський, польний гетьман, великокоронний гетьман
8	Чернелицький (Городенківський р-н Ів-Франківська обл.)	1659	Михайло-Юрій Чарторийський, (1621-1692), воєвода брацлавський
9	Маріямпільський (Галицький р-н Івано-Франківська обл.)	зг. 1638 1692	Теодор Белзецький (+1660), галицький стольник, власник близько 50 населених пунктів на Прикарпатті Станіслав Ян Яблоновський (1634-1702), руський воєвода, польний гетьман, великокоронний гетьман

Продовження - Таблиця 2			
10	Золочівський (Львівська обл.)	1636	Якуб Собеський (1588-1646), воєвода белзький і руський, маршалок сейму, батько короля Яна III Собеського
11	Вишнівецький (Збаразький р-н Тернопільська обл.)	1640	Ярема Вишневецький (1621-1651), воєвода руський, батько короля Михайла Вишневецького
12	Жовківський (Львівська обл.)	1640-і	Якуб Собеський (1588-1646), воєвода белзький і руський, маршалок сейму, батько короля Яна III Собеського
13	Станиславівський (Івано-Франківська обл.)	1680	Андрій Потоцький (+1692), воєвода київський, польний гетьман коронний
14	Поморянський (Золочівський р-н Львівська обл.)	1684	Ян Собеський (1629-1696), король Речі Посполитої

На сходинку вище від Збаразького в еволюції оборонних укріплень бастионного типу слід помістити Олицький замок, в якому використано серцевидної форми бастиони з півкруглими орільйонами, призначеними для захисту відступного фланку. Форма бастионів, наявність периметральної забудови впритул до внутрішнього ескарпу куртин дозволяють говорити про проектування Олицького замку за канонами новоіталійської школи.

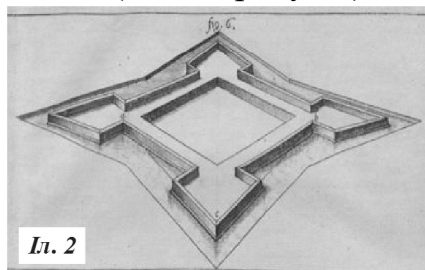
Ужгородський замок за планувальною схемою найменше вписується до групи регулярних твердинь. В плані він більше нагадує п'ятикутник, однак наявність наріжних бастионів і укріплення посередині куртини, званого п'ята точка, дозволяють включити його до розряду описуваних замків. Південний і східний бастиони Ужгородського замку побудовані на взірці укріплень новоіталійської школи. Правда два інших бастиони мають різні розміри, конфігурацію й просторовий уклад, що ускладнює з'ясування за якою системою їх побудовано.

Наступну сходинку еволюційної ланки займають Підгорецький, Чернелицький і Маріямпільський замки. У Чернелицькому і Маріямпільському замках пріоритет надавався оборонним укріпленням, а от у Підгорецькому всі зусилля архітектори Андре дель Аква і Гійом Боплан спрямували на оздоблення палацу. Попри окремі відмінності, пов'язані з розташуванням на рельєфі, ці три твердині мали спільні риси – бастиони без орільйонів, кам'яне ескарпування куртин і бастионів, бруствери на ескарпах, майже прямі кути між фланками і фасадами [3, с. 125–133]. Проектні розрахунки і креслення такого типу замків зустрічаємо в давніх трактатах практикуючих архітекторів-фортифікаторів, засновників староголландської школи фортифікації А. Фрейтага (1631) [9] і Н. Гольдмана (1640) [10, с. 14, 31, 82].

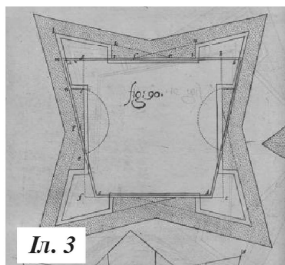
Проведений нами порівняльний аналіз первісного проектного креслення з трактатів А. Фрейтага й Н. Гольдмана (іл. 2-5) з планами Підгорецького,

Чернелицького і Маріямпільського замків дозволяє стверджувати, що їх побудовано за принципами староголландської школи фортифікації згідно з першою системою А. Фрейтага¹⁷. У Чернелицькому замку застосовано фрейтагівські модульну сітку, пропорції куртин і бастионів, а також кути шпиців (65-67 градусів).*

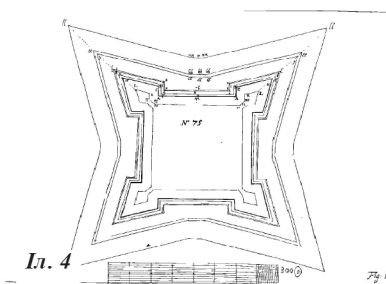
Лл. 2

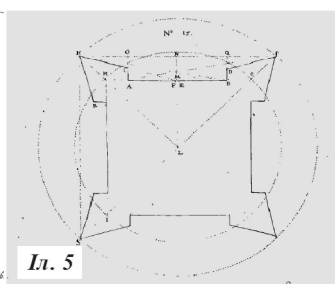
Лл. 3

Лл. 2 - Аксонометрія бастионного замку за А. Фрейтагом

Лл. 3 - План і модульна сітка розбивки бастионного замку за А. Фрейтагом

Лл. 4

Лл. 5

Лл. 4 - План бастионного замку за Н. Гольдманом

Лл. 5 - Модульна розбивочна сітка бастионного замку за Н. Гольдманом

Польський дослідник фортифікації Я. Богдановскі для означення подібних, невеликих, прямокутних у плані замків ввів у науковий обіг поняття «польської манери», тобто польської фортифікаційної школи. Але сам досить скептично відгукувався про неї зазначаючи, що вона не дала нічого нового для оборонного мистецтва: використовувала найпростіші форми, що у давніх військово-інженерних трактатах служили типовим прикладом регулярного магнатського чотирибічного замку, спорудженого за взірцем староголландської школи фортифікації [6]. Місцеві фортифікатори доповнили пропозиції цієї школи способом кам'яного ескарпування куртин і бастионів.

Верхні щаблі еволюційної драбини бастионних прямокутних замків окресленого регіону зайняли Вишнівецький [2, с. 198–208] і Золочівський замки, побудовані за канонами новоголландської школи бастионної фортифікації, в якій використовувалися невідомі для попередніх систем земляні верки [12, с. 195]. Повністю підпорядкований рельєфу Вишнівецький замок мав різної величини видовжені в напільну сторону бастиони. Два із них були пустотілими, утворені валгангами. Два інші були повними, повністю засипані

¹⁷ Адам Фрейтаг (1608, м. Торунь (Польща) - 1650) – математик, військовий інженер-фортифікатор. Народився в сім'ї професора Торунської академічної гімназії. Навчався у Франкфуртському і Ляйпцігському університетах (Німеччина), де студював математику і медицину. Після закінчення навчання кілька років служив військовим інженером у Голландії, де укріплював за власними планами кілька замків і фортець. У 1931 р. видав підручник по фортифікації «Architectura militaris nova et aucta oder neue vermehrte Fortification von Regular...», який швидко став настільною книгою багатьох військових інженерів фортифікації і приніс автору славу й визнання. Завдяки підручнику староголландська школа фортифікації поширилася по всій Східній Європі. Особливої популярності вона набула в Речі Посполитій. Фортифікував Торунь, Біржай, Кейдани.

* На кресленнях А. Фрейтага кути шпиців мають 65-68 градусів, у Н. Гольдмана – 60 градусів.

землею. З боку стрімкого схилу пагорба у фланках був влаштований бойовий хід. Доступ до в'їзних брам прикривали гонверк і равеліни. Усі бастіони Золочівського замку мали суцільне заповнення і кавальєри у горішній частині. Свідченням нової голландської школи в ньому є власне кавальєри, сторожеві вежечки, наполовину ескарповані куртини і равелін.

Особняком в еволюції регулярних замків на плані прямокутника стоять твердині спряжені з бастіонними укріпленнями міст-фортець: замки Жовкви [5, с. 8], Помор'ян [7, с. 124] і Станиславова [4, с. 138-180]. Виконані вони за староголландською і нової голландською школами фортифікації. З попередньою групою замків їх поєднує конструктивна будова і просторовий уклад бастіонів. Станиславівський замок Потоцьких не має власних бастіонних укріплень і повністю підпорядкований укріпленням міста-фортеці. Поєднання фортифікацій і житла було здійснено за згаданим вище принципом італійських майстрів оборонного мистецтва «palazzo in fortezza» [8, с. 255]. Від міських кварталів він відділявся еспланадою, а від фортечних мурів і бастіонів – вузьким проходом і бойовими майданчиками. Це відрізняло його від двох твердинь цієї групи, в яких бастіонні укріплення побудовано навколо давніх вежо-стінових чи бастейних укріплень. Через це в історичних документах та в колі дослідників Станиславівську оборонну споруду називають то як палац, то як замок. Унікальність Станиславівського замку полягає в тому, що він проектувався і будовався як укріплена споруда з комплексом будівель палацового типу, що захищалися тільки бастіонними укріпленнями фортеці.

Аналіз чотирнадцяти бастіонних регулярних замків з прямокутною формою нарису фортифікацій приводить до висновку, що їхні домінуючі укріплення пережили еволюційний процес вдосконалення і покращення відповідно до принципів нової італійської, староголландської та нової голландської шкіл фортифікації.

Література

1. Вечерский В. Фортеці й замки України. / В. Вечерский. – К., 2011. – 663 с.
2. Кривенко А. Комплексні дослідження архітектурної спадщини Вишнівця. / А. Кривенко, Л. Крощенко // Архітектурна спадщина України. – 1996. – № 3. – Ч. 2. – С. 198–208.
3. Нельговський Ю.А., Годованюк Е.М. Каменные замки Западной Украины конца XVI – первой пол. XVII ст. / Ю.А. Нельговський, Е.М. Годованюк // Архитектурное наследие. – М., 1986. – №. 34. – С. 125–133.
4. Федунків З. Три твердині Станиславова // Станиславівська фортеця. Збірник статей / Урядники І. Бондарев, З. Федунків. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 138-180
5. Barącz S. Pamiątki miasta Żółkwi. / S. Barącz. – Lwow: Drukiem Piotra Pillera, 1877. – 247 s.
6. Bogdanowski J. Wpływ szkoły staroholenderskiej na uformowanie się «polskiej maniery» w sztuce obronnej XVII w. / J. Bogdanowski // Niderlandyzm w sztuce polskiej: materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Toruń, grudzień 1992. – Warszawa, 1995. – s. 337 – 359

7. Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi halickiej / A. Czołowski // Teka konserwatorska. – Lwów, 1892. – S. 65–132
8. Dallerac F. P. Les Anecdotes de Pologne ou Mémoires secrets du Règne de Jan Sobieski III du nom / F. P. Dallerac. – Amsterdam, 1699.– T. I.
9. Freytag A. Architectura militaris nova et aucta / A. Freytag. – Leyden, 1631. – 194 s.
10. Goldman N. La Nouvelle Fortification / N. Goldman. – Leide, 1645. – 224 s.
11. Guerquin B. Zamki w Polsce. / B. Guerquin – Warszawa: Arkady, 1984. – 348 s.
12. Polak T. Zamki na kresach. Białoruś, Litwa, Ukraina. / T. Polak. – Warszawa, 1997. – 223 s.
13. Miłobędzki A. Tajemnica zamku w Zbarażu / A. Miłobędzki // Kwartalnik architektury i urbanistyki. – Warszawa, 1956. – T. I. – Z. 4. – S. 371–380.

Abstract

The article reveals the evolutionary processes improvement fortification bastion regular locks Western Ukraine 17th century. An example is the 14 defense facilities located on the territory of the Commonwealth. The influence of Western schools bastion fortification in planning characteristics castles «palazzo in fortezzo».

Keywords: bastion castles, «palazzo in fortezzo», Western Ukraine, bastions, school of bastion fortification.

Аннотация

В статье делается попытка раскрыть процессы усовершенствования укреплений бастионных регулярных замков Западной Украины 17 в. на примере 14 оборонных объектов, которые находились на территории Речи Посполитой. Исследуется влияние западноевропейских школ бастионной фортификации на планировочно-пространственные характеристики замков типа «palazzo in fortezzo».

Ключевые слова: замки бастионного типа, «palazzo in fortezzo», Западная Украина, бастионы, школы бастионной фортификации.

УДК 72:72.05+721/727

О.М. Юрчишин

*к.арх., доцент кафедри «Архітектурне проектування»,
Інститут архітектури НУ «Львівська політехніка» (Україна)*

ВИСВІТЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ДИТЯЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ В АРХІТЕКТУРІ

Анотація. В статті розглянуто проблему дитячого соціуму в містах та вказано основні причини даної ситуації. Відображено відсутність комплексного підходу до створення дитячого простору у місті, коротко висвітлені питання міста з точки зору соціології та житлового середовища, а також описані основні теоретичні засади формування дитячого простору в житловому середовищі.